

**Milli Mücadele'nin Sesine Kulak Vermek: Hâkimiyet-i Milliye'nin Dilinden
Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılışı**

Giving an Ear to the National Campaign: The Foundation of the Grand National
Assembly of Turkey from the Perspective of *Hâkimiyet-i Milliye*

Dr. Öğr. Üyesi Mesut YAVAŞ¹

Başvuru Tarihi: 14.03.2020
Kabul Tarihi: 17.04.2020
Makale Türü: Araştırma Makalesi

Öz

İstanbul'un 16 Mart 1920 tarihinde İtilaf Devletleri'nce resmen işgali, Milli Mücadele'nin dönüm noktalarından biri olmuştur. Mustafa Kemal, İstanbul'un işgaline ve Meclis-i Mebusan'ın basılmasına çok sert tepki göstermiş ve yayımladığı bir bildiriyle, Ankara'da olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin toplanması için seçimlerin yapılmasını istemiştir. Nitekim bu talimat üzerine kısa sürede seçimler yapılmış ve İstanbul'dan kaçarak Ankara'ya gelebilen mebusların da katılımıyla 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmıştır. Meclis'in açılması işgale bir cevap olmuş ve Mustafa Kemal liderliğinde Anadolu'da başlatılan Millî Mücadele hareketini çok daha güçlü hale getirmiştir. Meclis'in açılmasıyla millet inisiyatifi eline almış ve kaderini tayin konusunda söz sahibi olmuştur. Fakat sürdürülmekte olan bu haklı mücadele konusunda halkın bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi için basına büyük görevler düşmüştür. Nitekim Hâkimiyet-i Milliye de bu süreçte Milli Mücadele'nin yayın organı olma görevini üstlenmiş ve bu haklı mücadelenin millete aktarılmasında önemli bir işlevi yerine getirmiştir. Bu çalışmada, Milli Mücadele'nin sesi olan Hâkimiyet-i Milliye gazetesine kulak verilmiştir. Bu bağlamda ilk olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışı esnasında izlenecek yolun ve Meclis'in açılışı vesilesiyle ülke çapında yapılacak kutlamaların nasıl olacağı konuları Hâkimiyet-i Milliye'nin sayfalarından yansıtılmıştır. Akabinde Türk tarihinin önemli olaylarından biri olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Ankara'da toplanmasının kadim Türk milleti için ne anlama geldiği, Büyük Millet Meclisi'nin vücut bulmasının altında yatan sebeplerin neler olduğu ve Meclis'ten beklentiler, Hâkimiyet-i Milliye'nin dilinden aktarılmıştır. Ayrıca Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışı esnasında Ankara'da yaşananlar, Büyük Millet Meclisi'nin millete hitaben yayımladığı beyanname ve Padişah'a hitaben kaleme aldığı arzı, bu çalışmanın diğer başlıklarını oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Türkiye Büyük Millet Meclisi, Hâkimiyet-i Milliye, Milli İrade, Milli Mücadele, Basın*

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi, myavas07@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3560-2573

Abstract

The official occupation of Istanbul on 16 March 1920 by the Allied Powers was one of the turning points of the National Campaign. Mustafa Kemal reacted strongly against the occupation of Istanbul and the raid on the Chamber of Deputies. He published a declaration demanding election for an assembly with extraordinary powers in Ankara. Hence, the elections followed the instructions given in the declaration and, with the participation of deputies who were able to flee from Istanbul to Ankara, the Grand National Assembly of Turkey was founded in Ankara on 23 April 1920. The foundation of the Assembly was a reaction against the occupation, fortifying the National Campaign movement initiated under the leadership of Mustafa Kemal in Anatolia. The Assembly helped the nation seize the initiative and have a say in its destiny. However, great responsibility fell to the press to inform and raise awareness among the public about this ongoing righteous campaign. In this respect, Hâkimiyet-i Milliye (National Sovereignty) took on the task of being the media outlet for the National Campaign, contributing to the significant mission of conveying the noble cause to the public. The present study pays particular attention to the newspaper named Hâkimiyet-i Milliye, the voice of the National Campaign. In this context, it will first present the trajectory followed during the foundation of the Grand National Assembly of Turkey and the manner of nationwide celebrations marking the foundation of the Assembly from the perspective of Hâkimiyet-i Milliye. Then it will examine how the newspaper presented the meeting of the Assembly in Ankara, one of the most important events in the Turkish history, along with the significance of the Assembly for the Turkish nation, underlying reasons for its foundation, and expectations from this body. Furthermore, the study will handle the events in Ankara during the foundation of the Assembly, its declaration to the nation, and the argument addressed to the Sultan.

Keywords: *Grand National Assembly of Turkey, Hâkimiyet-i Milliye, National Will, National Campaign, Press*

Giriş

İtilaf Devletleri, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından kısa bir süre sonra mütarekenin 7. maddesine dayanarak güvenliklerini tehdit edecek durumların ortaya çıktığı gerekçesiyle Osmanlı Devleti'nin bazı bölgelerini işgale başlamışlardır. İstanbul da bu işgalden nasibini almıştır. Nitekim İstanbul'un işgaline yönelik plânlar İtilâf Devletleri tarafından 1918 yılı Kasım ayından itibaren uygulamaya konulmuş ve İstanbul, mütareke şartlarına aykırı olarak 13 Kasım tarihinde İtilaf Devletleri'nce askeri olarak kontrol altına alınmıştır. İtilaf Devletleri'nin bu haksız eylemi, mütarekeye imza koyan heyet üyeleri başta olmak üzere asker ve sivil tüm yöneticiler ile halk ve Meclis-i Mebusan üyeleri tarafından şaşkınlıkla karşılanmıştır (Türkmen, 2002, s. 331-333).

İtilaf Devletleri askerlerinin İstanbul'a ayak basmaları, Osmanlı Mebusan Meclisi'nde birkaç gün devam edecek olan coşkulu ve sert tartışmalara sahne olmuştur. Mebusan Meclisi'nde yaşanan bu sert tartışmalar, bir yerde Meclis'in sonunu da hazırlamıştır. Nitekim 21 Aralık 1918 tarihinde Mebusan Meclisi Padişah'ın emriyle kapatılmıştır. 30 Ocak 1919 tarihinde de İttihat ve Terakki Fırkası'nın tanınmış isimleri tutuklanmaya başlanmıştır (Türkmen, 2002, s. 343-344).

Osmanlı Mebusan Meclisi'nin tatil edilmesi üzerine ülkeyi işgal güçlerinden temizlemek gayesiyle Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak cemiyetleri teşkil eden ve kongreler düzenleyen halk güçleri, milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararının sağlayacağını belirterek hemen seçimlerin yapılmasını ve Meclis'in açılmasını istemiştir. Bunun üzerine Padişah, parçalanmanın da önüne geçebilmek için Damat Ferid'i istifa ettirerek, 2 Ekim 1919'da Ali Rıza Paşa'yı Sadaret'e getirmiştir. Kongrelerde alınan bütün kararları kabul eden yeni hükümet, seçimlerin yapılacağını duyurmuştur. Nitekim aynı yılın Kasım-Aralık aylarında gerçekleştirilen seçimler, daha çok Müdafaa-i Hukuk derneklerince desteklenen adayların zaferiyle sonuçlanmıştır. Yaşanan bu gelişmeler neticesinde Osmanlı Mebusan Meclisi, 12 Ocak 1920 tarihinde son defa olarak açılmıştır.

Çalışmalarına yeniden başlayan Meclis-i Mebusan'ın yeni Türkiye Devleti'nin temel taşı oluşturacak Misak-ı Milli Beyanname'sini onaylayarak 17 Şubat'ta ilan etmesi, Meclis'in çalışmalarından memnun kalmayan İtilaf Devletleri'ni oldukça rahatsız etmiştir (Güneş, 2012, s. 593). Diğer yandan İstanbul'daki işgal kuvvetlerinin hükümet üzerindeki baskılarının her geçen gün giderek artması, hükümetin de bunların bir kısmına olumsuz cevap vermesi 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'un tamamen işgalini gündeme getirmiştir (Türkmen, 2002, s. 360). Nitekim İstanbul'daki İngiliz, Fransız ve İtalyan Yüksek Komiserleri, 16 Mart sabahı erkenden Sadrazam Salih Paşa'ya bir nota vererek, saat 10'dan itibaren İstanbul'un işgal edileceğini bildirmişlerdir (Erdem, 2005, s. 679). Aslında işgal harekâtı gece yarısından sonra başlamıştır. İşgali planlanan yerlerin çoğu sabahın erken saatlerine, saat 10'a kadar ele geçirilmiş, tutuklanacak kişilerin birçoğu tutuklanmış ve akabinde şehirde sıkıyönetim ilân edilmiştir (Erdem, 2005, s. 683). İstanbul'daki İngiliz işgal kuvvetleri öncelikle Şehzadebaşı'ndaki askeri karakolları ve ardından Harbiye Nezaretini ele geçirmişlerdir. Bu seferki işgal, 13 Kasım 1918'dekinden farklı olmuştur. Harbiye Nezareti'ni kuşatan İngilizlere silahla karşılık verilmiş, bir kısım Türk askeri şehit edilmiştir (Türkmen, 2002, s. 360).

İstanbul'un 16 Mart'taki işgalinden Meclis-i Mebusan da nasibini almıştır. Meclis'i basan İngilizler başta Rauf (Orbay) ve Kara Vasıf Beyler olmak üzere birçok kişiyi tutuklayarak Malta'ya (Erdem, 2005, s. 683), bazılarını da Limni'ye sürmüşlerdir (Güneş, 2012, s. 593). Yaşanan bu üzücü olaylardan sonra Osmanlı Mebusan Meclisi son toplantısını 18 Mart 1920'de yapmıştır. Sinop mebusu Dr. Rıza Nur, burada yaptığı konuşmada Meclis'in güvenlik gerekçesiyle çalışmalarını yürütemeyeceğini ve güvenlik yeniden sağlanıncaya kadar Meclis'in tatil edilmesi gerektiğini bildirmiştir. Bunun üzerine orada hazır bulunan mebusların oy birliğiyle Meclis-i Mebusan kendini süresiz olarak tatil etmiştir (Köse, 2002, s. 39). Padişah da üyelerinin çoğu dağılan ve 18 Mart'ta kendi iradesiyle çalışmalarına ara veren Meclis-i Mebusan'ı, 11 Nisan'da tamamen kapatmıştır (Güneş, 2012, s. 593).

İstanbul'un işgaline ve Meclis-i Mebusan'ın basılmasına Milli Mücadele'nin liderinin, Mustafa Kemal'in, sessiz ve tepkisiz kalması beklenemezdi ve nitekim de öyle olmuştur. Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'un işgal edilmesine ve Meclis'in basılmasına çok sert tepki göstermiş ve Anadolu'da bulunan İngiliz subaylarının tutuklanmalarını emretmiştir (Erdem, 2005, s. 684). Ayrıca işgalci devletlerin İstanbul'daki temsilcileri ile Amerika dâhil, işgal devletlerinin Meclis Başkanları ve Dışişleri Bakanlarına 16 Mart 1920 günü bir protesto telgrafı göndermiştir.

Mustafa Kemal bu telgrafta İstanbul'un işgalini, “*yirminci yüzyıl uygarlık ve insanlığının kutsal saydığı bütün ilkelere, hürriyet, milliyet, vatan duygusu gibi, bugünkü insan topluluklarının temeli olan bütün ilkelere ve bu ilkeleri ortaya koyan insanlığın genel vicdanına indirilmiş bir yumruk*” olarak nitelemiştir.

Mustafa Kemal Paşa aynı gün, 16 Mart 1920'de, Anadolu'da bulunan bütün Komutanlara, Vali ve Mutasarrıflara, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine, Belediye Riyasetlerine ve Matbu Cemiyetine hitaben yayımladığı “Beyanname”de ise “*Bugün İstanbul'u cebren işgal etmek suretiyle Devlet-i Osmaniye'nin yedi yüz yıllık hayat ve hâkimiyetine son verildi. Yani bugün, Türk Milleti, kabiliyet-i medeniyesinin, hakk-ı hayat ve istiklalinin ve bütün istikbalinin müdafasına davet edildi*” ifadelerine yer vermiş ve İstanbul'un işgalinin Türk milletinin yaşama hakkı ve bağımsızlık sorununu birinci plana çıkardığını bildirmiştir (Armaoğlu, 1988, s. 486-487). Mustafa Kemal İstanbul'un işgalinden üç gün sonra, 19 Mart'ta, Heyet-i Temsiliye adına Valiliklere, Bağımsız Sancaklara ve Kolordu Komutanlarına gönderdiği bildiri de ise “*memleket işlerini idare etmek ve denetlemek üzere, Ankara'da olağan üstü yetkilere sahip bir meclis*”in toplanacağını bildirmiş ve bunun için seçimlerin yapılmasını istemiştir (Atatürk, 2003, s. 288). 19 Mart'ta yayımladığı tebliğde seçimlerin hangi usuller çerçevesinde yapılacağını da bildirmiştir. Böylece vatanın bütünlüğünü ve milletin bağımsızlığını halka dayanarak sağlamanın yolunu açmıştır (Güneş, 2012, s. 594).

Seçim tebliğinin yayınlanması ayrıca yeni Türk devletinin kuruluşuna giden hukukî yolu da açmıştır. Bu tebliğ, Türk milletinin yeni bir meclis kurma teşebbüsünün önemli bir âmili olarak Türk siyasi hayatındaki yerini almıştır (Küçük, 2002, s. 9). Fakat seçim kararının uygulamaya konulması, beraberinde bazı güçlükleri de getirmiştir. Çünkü İtilaf Devletleri etkili oldukları mahallerde seçimlerin yapılmasına izin vermemişlerdir. Her ne kadar her seçim çevresinden beş milletvekilin seçilmesi kararlaştırıldıysa da, işgal altındaki yerlerin sadece belirli yörelerinde seçimler yapılabilmektedir (Güneş, 2012, s. 594). Diğer yandan bu süreçte İstanbul'dan kaçabilen, asker, aydın ve mebusların Ankara'ya gelişleri de yaşanmıştır. Nitekim İsmet (İnönü) Paşa 3 Nisan ve Fevzi (Çakmak) Paşa da 27 Nisan 1920'de Ankara'ya gelmişlerdir. Bunları Osmanlı Mebusan Meclisi üyelerinin gelişleri izlemiştir. Meclis-i Mebusan Başkanı Celalettin Arif Bey de Mustafa Kemal'in çağrısına uyarak Düzce üzerinden 9 Nisan günü Ankara'ya gelmiş, kendisi ve arkadaşları burada parlak bir törenle karşılanmışlardır (Köse, 2002, s. 39).

Mustafa Kemal Paşa, 21 Nisan 1920 tarihinde illere gönderdiği bir genelge ile Büyük Millet Meclisi'nin 23 Nisan 1920 Cuma günü açılacağını bildirmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin toplanması için ise İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Birinci Dünya Savaşı'nın son yıllarında Numune Mektebi ve Kulüp olarak inşa ettirdiği bina tercih edilmiş ve gerekli tamirat Ankaralıların da katılımıyla tamamlanarak, bina açılışa hazır hâle getirilmiştir (Küçük, 2002, s. 9-10). Nihayet Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu unsuru halinde teşekkül eden Türkiye'nin yeni yasama organı, İstanbul'dan kaçarak Ankara'ya gelebilen mebuslar ve yeni seçilen üyelerin de katılımıyla 23 Nisan 1920 Cuma günü düzenlenen bir törenle açılmıştır (Güneş, 2012, s. 593-594).

“Milli Egemenlik” ilkesini kendisine siyasi ve hukuki temel edinmiş olan Türkiye Büyük Millet Meclisi (Aslan, 2000, s. 61), ilk toplantısını 115 milletvekilinin katılımıyla aynı gün gerçekleştirmiştir. Sinop Milletvekili Şerif Bey, Meclis’in en yaşlı üyesi olması hasebiyle açış konuşmasını yapmış ve Meclis Başkanı olarak ilk oturumu yönetmiştir (Küçük, 2002, s. 10). Milli Mücadele’ye ivme kazandıracak olan Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni oluşturan mebusları, üç grupta toplamak mümkündür. Bunlardan ilki İstanbul’dan, Meclisi Mebusan’dan gelen 92 mebustur. İkinci grup ise, birisi Yunanistan’dan olmak üzere diğerleri Malta’dan gelen 14 mebustur. Son grup ise 19 Mart tebliğine göre seçilmiş 232 mebustur. Böylece Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Birinci Dönemi 337 mebusan oluşmuştur ve bunlar 66 seçim çevresinden seçilmişlerdir (Tunaya, 1958, s. 230).

Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılması, Türk demokrasi tarihi açısından önem arz etmektedir. Bunu Mustafa Kemal’in meclise bakışını gösteren şu sözlerinden anlamak mümkündür: “*Önce meclis, sonra ordu. Ordu demek yüzbinlerce insan, milyonlarca servet, zaman demektir. Buna iki üç şahıs karar veremez. Ben kerameti meclisten bekleyenlerdenim. Bir devre yetiştik ki onda, her şey meşru olmalıdır. Millet işlerinde meşruiyet, ancak milli kararlara istinad etmekle, milletin umumi meyillerine tercüman olmakla hâsıl olur. Hiç korkmayalım, o esaret ve zillate razı olmaz. İş onu bir araya toplamakta... İşte şimdi ben bu yoldayım. Bu yolun çok sağlam bir yol olduğuna inanıyorum. Bence meclis, nazariye değil hakikattir. Hakikatlerin en büyüğüdür. Ordu’yu yapacak olan millet, fakat millete niyabeten de (vekil olarak da) meclistir*”. Paşa’nın bu sözleri, meclisin bir millet için ne anlama geldiğini açık bir şekilde ortaya koyması bakımından önemlidir (Yeşilbursa, 2000, s. 163).

23 Nisan 1920’de Ankara’da Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılmasıyla Türk milleti mukadderatına el koymuş ve Meclis eliyle aldığı kararlarla işgal kuvvetlerine en güzel cevabı vermiştir. Meclis’in açıldığı gün Türk milleti için yeni bir tarihin başlangıcı olurken, işgal devletleri için ise sonlarının başlangıcı olmuştur. Çünkü Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılmasıyla Millî Mücadele çok daha güçlenmiş ve nihayetinde zaferle sonuçlanmıştır.

Milli Mücadele’nin Sesi Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi

Mustafa Kemal, Anadolu’da fitilini ateşlediği Millî Mücadele’nin başarıya ulaşmasında iç ve dış basının ne kadar önemli bir güç olduğunun bilincindeydi. Nitekim gençliğinde bazı gazetecilik deneyimlerinde bulunmuş, arkadaşı Fethi (Okyar) ile birlikte İstanbul’da *Minber* adlı siyasi, günlük bir gazete yayımlamıştır. Mustafa Kemal’in bu girişimi onun basına verdiği önemin çarpıcı bir örneği olmuştur. Mustafa Kemal, Sivas Kongresi’nde alınan kararları ve yapılanları halka duyurmak, içte ve dışta kamuoyu oluşturmak amacıyla Sivas’ta hemen bir gazete çıkarılması girişiminde bulunmuştur. Gazetenin adını da (*İrade-i Milliye*) koyarak, valilikten imtiyazını almıştır. 14 Eylül 1919 günü *İrade-i Milliye*’nin ilk sayısı çıkmıştır. Gazete, Mustafa Kemal’in Sivas’tan Ankara’ya hareket ettiği 18 Aralık 1919’dan sonra da yayımlanmaya devam etmiştir. *İrade-i Milliye*, Sivas’ta 138 sayı çıktıktan sonra matbaasının yanmasıyla birlikte 1921 yılı başlarında kapanmıştır (Önder, 1991, 286-288).

Mustafa Kemal Paşa, “Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi Reisi” olarak 27 Aralık 1919 günü Ankara’ya gelmiştir. Keçiören’deki Ziraat Mektebi’ne yerleştikten iki gün sonra ise bir gazete çıkartmaya karar vermiştir (Önder, 1991, s. 288). “*Bir gazete çıkaracağız!*” Mustafa Kemal Paşa’nın Sivas’tan Ankara’ya geldikten sonra verdiği ilk talimatlardan biri, bu olmuştur. Nitekim *Hâkimiyet-i Milliye* de işte bu talimatın bir sonucu olarak doğmuştur (Coşar, 1964, s. 122). Mustafa Kemal, Sivas’ta olduğu gibi Ankara’da da gazetesinin adını bizzat koymuştur: “*İrade-i Milliye’yi müessir ve faal bulundurmaktaki gayemiz nedir? Memlekette milletin hâkimiyetini tesis etmekten başka bir şey mi? O halde İrade-i Milliye yerine çıkaracağımız gazetenin adı ‘Hâkimiyet-i Milliye’ olacak*” demiştir. Nitekim Milli Mücadele’nin lideri Ankara’ya geldikten 14 gün sonra yeni gazetesi Vilayet Matbaası’nın kolla çevrilen köhne makinesinden çıkmaya başlamıştır.

Hâkimiyet-i Milliye’nin 10 Ocak 1920 tarihli “1” numaralı nüshasının başlığının altında şu cümle yer almıştır: “*Mesleği, milletin iradesini hâkim kılmaktır*” (Coşar, 1964, s. 123). Bu ibare gazetenin yayın politikasını ortaya koyması açısından önemlidir. İlk sayının birinci sayfasını tamamen dolduran ve “Hey’et-i Tahrîriyye” imzasını taşıyan “*Hâkimiyet-i Milliye*” başlıklı yazı, Mustafa Kemal tarafından Hakkı Behiç’e not ettirilerek kaleme alınmıştır. *Hâkimiyet-i Milliye*’nin kimliğinin ve niçin yayımlandığının açıklandığı bu yazıda, gazetenin Anadolu ve Rumeli ile ilgili olaylar hakkında bilgi vereceği, bu adın tesadüfen seçilmediği, amacının milletin hâkimiyetini savunmak olduğu ifade edilmiştir (Özkaya, 1997, s. 201). *Hâkimiyet-i Milliye* ayrıca kamuoyuna Kuva-yi Milliye’nin ne olduğunu, niçin kurulduğunu ve ne yapmak istediğini de anlatma görevini üstlenmiştir. Bu önemli konuda kamuoyunun aydınlanmasına yardım etmek amaçlanmıştır (Özkaya, 1989: 62). Mustafa Kemal tarafından “Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi” adına kurulan *Hâkimiyet-i Milliye*, başlangıçta haftada iki gün olarak yayımlanmıştır. 18 Temmuz 1920’den itibaren ise haftada üç gün olarak çıkarılmaya başlanmıştır. 16 Şubat 1921’den başlamak üzere Cumartesi dışında günlük olarak basılmıştır. İlk yazıların çoğu Mustafa Kemal tarafından yazdırılmış olup, Ulusal Kurtuluş Hareketi’nin sözcüsü durumunda olması bakımından da Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti’nin yarı resmi organı sayılmıştır.

Gazetenin 1920 yılındaki yazı kadrosunda yer alan isimlerden bazıları şunlardır: Ağaoğlu Ahmet, Hüseyin Tevfik, Ruşen Eşref, Doktor Adnan, Hüseyin Ragıp, Mahmut Esat, İzzet Ulvi, Doktor Tevfik Rüştü, Yusuf Akçura, vd. (Öztoprak, 1981, 11-12). *Hâkimiyet-i Milliye*’nin başyazılarının çoğunda imza kullanılmamıştır. İmzasız olan bu yazıların önemli bir kısmının, yazının üslubundan hareketle Mustafa Kemal’in kaleminden çıktığı değerlendirilmektedir. Fakat bunu ispatlama imkânı olmamıştır. Ayrıca altında tek yıldız olan makalelerin Mustafa Kemal’e ait olduğu da söylenmektedir (Özkaya, 1989, s. 63).

Mustafa Kemal Paşa, *Hâkimiyet-i Milliye*’nin her sayısından yedi yüz adedini İstanbul’daki “Çanakkale Mevki Müstahkem Komutanı” Miralay Şevket Bey’e göndermiştir. Böylece bu nüshaların Âyan ve Mebuslar Meclislerine mensup üyelere dağıtılması, bayiler kanalıyla satılması ve abone kaydının yapılması amaçlanmıştır. (Özkaya, 1989, s. 67). *Hâkimiyet-i Milliye* üç aylık bir geçiş döneminden sonra 1 Aralık 1928’den itibaren tamamen Latin harfleriyle yayımlanmaya başlamıştır. Ayrıca adı 16 Ekim 1935 tarihli 4794. sayıdan itibaren *Ulus* olarak değiştirilmiştir (Özkaya, 1997, s. 202).

Bu dönemde İstanbul basını, gerek sansür gerekse işgal kuvvetlerinin etkisiyle verimli olarak çalışmamıştır. Bu da en önemli haber kaynağı olarak *Hâkimiyet-i Milliye*'yi önemli kılmıştır. Buna 6 Nisan 1920'de kurulan *Anadolu Ajansı* da katılmıştır. Bu süreçte Anadolu gazeteleri sürekli olarak *Hâkimiyet-i Milliye*'yi kaynak göstermek yoluna gitmişlerdir. Bu durum gazetenin yükünü ve sorumluluğunu arttırmıştır. Buna rağmen *Hâkimiyet-i Milliye*, o günün şartları içerisinde görevini yerine getirebilmek için büyük gayret göstermiştir (Özkaya, 1989, s. 68).

Hâkimiyet-i Milliye'nin Sayfalarından Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılışı Öncesinde ve Açılışında Yaşananlar

Milli Mücadele'nin lideri Mustafa Kemal tarafından ve mücadelenin kalbinde yayımlanmaya başlanan *Hâkimiyet-i Milliye*'nin Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışına sessiz kalması beklenemezdi. Nitekim Milli Mücadele'nin sesi *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Nisan 1920 tarihli nüshasında, "Heyet-i Temsiliye Nâmına Mustafa Kemal" imzasıyla bir tebligat yayımlamıştır. "*Büyük Millet Meclisi Bugün Açılıyor - Heyet-i Temsiliye'nin Tamimi*" başlıklı tebligatta şu ifadeler yer verilmiştir:²

- 1- Allah'ın yardım ve lütfuyla Nisan'ın yirmi üçüncü Cuma günü, Cuma namazını müteakip Ankara'da Büyük Millet Meclisi açılacaktır.
- 2- Vatanın istiklâli, yüce Hilafet ve Saltanat makamının kurtarılması gibi en mühim ve hayati vazifeleri ifa edecek olan Büyük Millet Meclisi'nin açılış gününü Cuma'ya tesadüf ettirmekle, adı geçen günün kutsiyetinden istifade edilecektir. Açılıştan önce bütün mebuslar ile Hacı Bayram-ı Velî Câmî'-i Şerifi'nde Cuma namazı eda olunarak, Kuran'ın nurundan ve namazdan feyz alınacaktır. Namazdan sonra Sakal-ı Şerif ve Sancak-ı Şerif taşınarak Dâire-i Mahsûsa'ya [Meclis Binası'na] gidilecektir. Dâire-i Mahsûsa'ya [Meclis Binası'na] girmeden önce bir dua okunarak, kurbanlar kesilecektir. Bu merasimde Câmî-i Şerif'ten başlayarak Dâire-i Mahsûsa'ya [Meclis Binası'na] kadar Kolordu Komutanlığı'nca askeri birlikler tarafından özel tören düzeni alınacaktır.
- 3- Adı geçen günün kutsiyetini desteklemek için bu günden itibaren vilayet merkezinde Vali Beyefendi Hazretleri'nin tertibiyle Hatim ve Buhârî-i Şerif okunmaya başlanılacak ve Hatm-i Şerif'in son kısımları bereket addedilerek, Cuma namazından sonra Dâire-i Mahsusa [Meclis Binası] önünde tamamlanacaktır.
- 4- Mukaddes ve yaralı vatanımızın her köşesinde aynı şekilde bu günden itibaren Buhârî ve Hatm-i Şerifler okunarak, Cuma günü ezandan evvel minarelerde Salavât-ı Şerife okunacaktır. Hutbe esnasında Hilafet'i barındıran Halifemiz, Padişahımız Efendimiz Hazretleri'nin mübarek adları anılırken Padişah Efendimizin yüce varlıklarının, şanlı ülkesinin ve bütün tebaasının biran evvel kurtuluşa ve saadete nail olmaları duası, ilâveten yâd edilecektir. Cuma namazının edasından sonra da Hatim tamamlanarak yüce Hilafet ve Saltanat makamı ile vatanın bütün kısımlarının kurtuluşu maksadıyla vuku bulan Milli Mücadele'nin ehemmiyet ve kutsiyeti ve milletin her ferdinin kendi vekillerinden oluşan Büyük Millet Meclisi'nin vereceği vatani görevleri yerine

² "Büyük Millet Meclisi Bugün Açılıyor - Heyet-i Temsiliye'nin Tamimi", *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Nisan 1920, s. 3.

getirme mecburiyeti olduğu hakkında vaazlar verilecektir. Bundan sonra Halife ve Padişahımızın, din ve devletimizin, vatan ve milletimizin kurtuluşu, selameti ve istiklâli için dua edilecektir. Bu dini ve vatani merasimin ifasından ve camilerden çıkıldıktan sonra Osmanlı memleketlerinin her tarafında hükümet makamına gelinerek Meclis'in açılışından dolayı resmi kutlamalar yapılacaktır. Her tarafta Cuma namazından evvel münasip surette Mevlid-i Şerif okunacaktır.

- 5- Bu tebliğin dağıtılması, duyurulması ve yaygınlaştırılması için her vasıtaya müracaat olunacak ve süratle en ücra köylere, en küçük askeri birliklere, memleketin bütün teşkilat ve kurumlarına ulaştırılması sağlanacaktır. Ayrıca büyük levhalar hâlinde her tarafa asılarak ve mümkün olan mahallerde basılıp çoğaltılarak, ücretsiz olarak dağıtılacaktır.
- 6- Cenâb-ı Hakk'tan tam muvaffakiyet dilenir.

Mustafa Kemal Paşa tarafından ülkenin en ücra köylerine kadar ulaştırılması istenilen tebliğ metni değerlendirildiğinde, Meclis'in açılışı esnasında izlenecek yolun ne olacağı, açılış için niçin Cuma gününün seçildiği, Meclis'in en önemli ve hayati görevinin neler olduğu konularının birer birer sıralandığı görülmektedir. Buna göre Büyük Millet Meclisi, vatanın istiklali ile yüce Hilafet ve Saltanat makamlarının kurtarılması için çalışacaktır. Diğer yandan vatanın her ferdinin Büyük Millet Meclisi'nin vereceği vatani görevleri yerine getirmesi gerekmektedir. *Hâkimiyet-i Milliye* aracılığıyla kamuoyuna duyurulan bu tebliğ aslında hem millete, hem de onun vekillerine düşen görevleri muhataplarına bildirmektedir.

Hâkimiyet-i Milliye, Büyük Millet Meclisi'nin açılışından kısa bir süre sonra açılış esnasında yaşananları ve Büyük Millet Meclisi'nin açılışının ne anlama geldiğini, "*Büyük Millet Meclisi*"³ başlığıyla sayfalarına taşımıştır.

Hâkimiyet-i Milliye'nin yazısında ilk olarak Nisan'ın yirmi üçüncü Cuma günü Büyük Millet Meclisi'nin vakur ve debdebeli, bir o kadar da kalbî ve samimi bir merasimle açıldığı duyurulmuştur. O gün Ankara şehrinin hakikaten tarihî bir olaya sahne olduğu ifade edilen yazıda, bu olayla Osmanlı tarihine kıymet ve ehemmiyeti çok yüksek yeni bir sayfanın ilâve olduğu belirtilmiştir. Yazıda, uzun ve cihanşümul bir harbin bunca fedakârlıklarından sonra vatanın maruz bırakıldığı yıkılma ve yok olma tehlikesi karşısında milletin birlik olarak ve azimkâr bir harekete en yüksek derecesinde bir yaşama kabiliyeti gösterdiğine dikkat çekilmiştir. Bunun yalnız bizim tarihimiz için değil, bütün insanlık tarihi için de büyük bir inkılap olayı addolunmasının yerinde olacağı dile getirilmiştir. Birinci Cihan Harbi'nin insanlık hayatında ortaya çıkardığı yeni durumların, milletlerin hürriyet ve istiklâl haklarının daha bariz bir şekil alması suretinde tecelli ettiği belirtilen yazıda, onun için bu gün cihanın bütün kavimlerinin hürriyet ve istiklâl his ve hareketleri içinde çalkalanıp durdukları aktarılmıştır. Ayrıca asırlar ve asırlardan beri istiklâl ve hâkimiyetle yaşamış olan milletimiz için böyle bir hengâmede, özellikle kendisine göre en hayati maddeler olan istiklâl ve hâkimiyeti tehlikede görünürken asabiyet ve heyecanla harekete geçmemesinin mümkün olamayacağı vurgulanmıştır. İşte Büyük Millet Meclisi'nin de böyle ve bu kadar mukaddes bir heyecan ve asabiyetin seçkin bir mahsulü olduğu bildirilmiştir.

³ "Büyük Millet Meclisi", *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Nisan 1920, s. 1.

Hâkimiyet-i Milliye'nin yazısında Büyük Millet Meclisi'nin açılışının ne anlam ifade ettiği aktarıldıktan sonra, Meclis'in açılışı esnasında yaşananlar da sıralanmıştır. Yazıda, bir ay zarfında ve olağanüstü bir şekilde yapılan seçimler sonucunda belirlenen mebusların peyderpey Ankara'da toplandıkları, işgal ve esaret altına geçen ve dehşetli bir tazyik altına alınan İstanbul'dan kaçabilen diğer mebusların da yine Ankara'da onlara katıldıkları aktarılmıştır. Yazının devamında nihayet Büyük Millet Meclisi'nin 23 Nisan Cuma günü açılması kararı gereği olarak, o gün mebuslar ile beraber büyük küçük bütün hükümet görevlileri ve memleket ahalisinin ileri gelenlerinin süratle Hacı Bayram Veli Câmî-i Şerîfi'nde toplanmaya başladıkları belirtilmiştir. Nitekim çok büyük bir cemaat ile Cuma namazının edasından sonra önde Sakal-ı Şerif ve Sancak-ı Şerîf'i taşıyan bir şeyhler ve ulema heyeti, tekbir ve tehliller ile [Lâ ilâhe illallah cümlesini makamla söyleyerek] müminlerin kalplerine ruhani feyizler saçarak alay ile Büyük Millet Meclisi Dairesi'ne varmışlardır. Meclis-i âlf'nin kapısında güzel bir dua ile kurbanlar kesilmesine müteakip, herkes içeriye girmiş ve Sakal-ı Şerif ile Sancak-ı Şerîf tam bir hürmet ile başkanlık kürsüsünün üzerine konulmuştur. Câmî'-i Şerîf'te başlamış olan Kur'an-ı Kerim'in Hatmi ile Buharî-i Şerîf okunmasının son kısımları uğur kabul edilerek orada tamamlanmış, bunu hâl ve zamanın gereğine tamamen uygun bir dua takip etmiştir. Duayı müteakip Sinop Mebusu Şerif Bey'in en yaşlı üye sıfatıyla riyaset makamına çıkmasıyla, Büyük Millet Meclisi açılmıştır. *Hâkimiyet-i Milliye*'nin yazısı bir dilekle son bulmuş ve "Büyük Millet Meclisi'nin vatanperverane mesaisinde hayır ile muvaffak olması" temennisi dile getirilmiştir.

Hâkimiyet-i Milliye'nin bu yazısı, Büyük Millet Meclisi'nin açılışı esnasında yaşananların canlı şahidi olarak o günkü atmosferi en yakından teneffüs eden basın organı olması hasebiyle önem arz etmektedir. Yazıda, Meclis'in açılışının ne anlam ifade ettiği ve açılış esnasında nelerin yaşandığına değinildiği görülmektedir. Meclis'in açılışı vakur ve debdebeli olduğu kadar, kalbi ve samimi bir açılış olarak nitelendirilmiştir. Bu olayın Osmanlı tarihine kıymet ve önemi çok yüksek olan yeni bir sayfa açtığı ifade edilmiştir. Ayrıca milletin birlik olarak yaşama kabiliyetine de vurgu yapılmıştır. Milletin birlik halinde ortaya koyduğu bu duruşunun, insanlık tarihi için bir inkılap olarak addedilmesi gerektiği savunulmuştur. Hürriyet ve istiklal kavramlarına da vurgu yapılarak, Türk milletinin asırlardır istiklaline düşkün olduğu ve bunun sınırlandırılmasına izin vermeyeceği ifade edilmiştir. Bu bağlamda Büyük Millet Meclisi, istiklal ve hâkimiyeti tehlikeye düşen milletin asabiyet ve heyecanla harekete geçmesinin bir mahsulü olarak değerlendirilmiştir.

Hâkimiyet-i Milliye'ye Göre Türkiye Büyük Millet Meclisi

Hâkimiyet-i Milliye, Türk tarihinin dönüm noktalarından biri olan bu tarihi olayı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışını, "*Tarihi Bir Vakıa: Büyük Millet Meclisi*"⁴ başlığıyla sayfalarına taşımıştır.

Hâkimiyet-i Milliye'nin yazısında ilk olarak Ankara'nın 23 Nisan günü gerçekten tarihî bir olaya hem şahit, hem sahne olduğu ifade edilmiştir. Akabinde ise tehlikelere maruz kalan mukadderatını, selâmet sahiline çıkarmak endişe ve azmi ile kararsız bulunan milletin her tarafta

⁴ "Tarihi Bir Vakıa: Büyük Millet Meclisi", *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Nisan 1920, s. 1.

ve çok kısa bir süre zarfında seçtiği ve gönderdiği mebusların Ankara'da büyük bir *Millet Meclisi* hâlinde içtima ettiği aktarılmıştır.

Hâkimiyet-i Milliye'nin yazısında, Büyük Millet Meclisi'nin açılmasının olağanüstü dolu olan tarihimizde milletin yaşamak kabiliyetini ispat edici delillerin belki de en yükseğini teşkil ettiği ifade edilmiş ve bunu söylemenin de yanlış olmayacağı dile getirilmiştir. Devamında ise milletimizin yalnız Osmanlılık hayatı itibarıyla alınırca yedi asırlık ve daha kapsayıcı bir nazarla bakılacak olursa da binlerce senelik hayatında pek çok badireler geçirmiş olduğu, âdetâ dağılmasına ve yok olmasına hüküm verilmekten başka yapılacak bir şeyi yok gibi görünen bir zamana yuvarlandığı aktarılmıştır. Fakat her badireyi akıllara hayret verecek yeni bir hayatın temellerinin ve binalarının takip ettiği hatırlatılarak, dün artık dağılıp yok olduğu sayılan milletimizin bu gün yeniden kalkınmış ve yükselmiş olduğunun görüldüğü ifade edilmiştir. *Hâkimiyet-i Milliye*'nin yazısında okuyucuya sorularla hatırlatmalarda bulunulduğu da görülmüştür. Nitekim bu bağlamda Türk ili ve İslam yurdu olan şu mübarek Anadolu topraklarında Selçuk hükûmetinin yıkılmasından sonra ortaya çıkan küçük devletçiklerin, Anadolu Beyliklerinin, değişimle sona ermeye yüz tuttuğu bir sırada onun yerine Ertuğrul evlatlarının başbuğluğuyla daha muazzam bir saltanat çıkarmış olan milletimiz değil midir? sorusu yöneltilmiştir.

Hâkimiyet-i Milliye, Türk milletinin İslamiyet'in en fedakâr savunucusu olduğunu belirterek, İslam dininin kıyamet gününe kadar bâki kalacağı vaat ve ilâhi müjdesiyle beraber milletin mazhar olduğu bu görevi, manevî ve ezeli bir hüküm ve Allah'ın bir takdiri olarak görmüştür. *Hâkimiyet-i Milliye*'nin yazısında Türk tarihine de atıf yapılarak her hangi bir Türk hükûmetinin yıkılma gürültüsünü, yine aynı milletin hemen çok defa olarak aynı zaman ve mekânlarda vücuda getirdiği daha şanlı diğer bir toplum müessesesi ve hükûmetin ayaklanmasının takip ettiği ifade edilmiştir. Buna en ibret verici örneklerden biri olarak da Endülüs gösterilmiş ve Endülüs'te büyük bir İslâm hükûmetinin Hristiyanlığın taassubu önünde sona ve yıkılmaya doğru giderken, şarkta İslam'ın hâlâ bu gün dahi en kuvvetli sığınacak ve ümit bağlanılacak yeri olan Osmanlı İslam Saltanatı'nın temellerinin atılmakta olduğu hatırlatılmıştır. Yine bu konuyla ilgili olarak bir başka tarihi örnekte ise Ankara Ovası'nda Dördüncü Osmanlı Padişahı Yıldırım Bayezid'in Timurlenk'e mağlup olması ve esîr düşmesi gösterilmiştir. Yaşanan olay neticesinde Osmanlı Saltanatı'nın tarumar ve perişan olup yıkıldığının düşünüldüğü bir durumdayken, yeniden kısa zamanda derlenip toparlanmaya ve takdir olunan yolda yükselerek yürümeye muktedir olduğu belirtilmiş ve bu olay, milletin yaşama kabiliyetine ait bir mucize olarak gösterilmiştir.

Hâkimiyet-i Milliye'de yayımlanan yazının devamında, içinde bulunulan günlerde de yine aynı milletin hayat ve ölümüne ait korkunç ihtimâller önünde yeni bir imtihan dönemi geçirmeye davet edildiği, Ankara'da toplanmakta olan Büyük Millet Meclisi'nin işte bu imtihan devrinin pek açık ve fiilî bir hadisesi olduğu ifade edilmiştir. *Hâkimiyet-i Milliye*'ye göre bu öyle bir olaydır ki millet onu belki gayr-ı ihtiyari bir hareket ve iradeyle fiil ve icra mevkiine çıkarmaktadır. Milletlerin bu gibi durumlarda varlıklarını korumaya yönelik olan hareket ve iradeleri, çok defa olarak bilinen sıradan mantığın düşünceler silsilesinden çok daha yüksek kıymetli hayat alâmetleridir. Çünkü o hareket ve iradenin kaynağı ferdin kalbinde veya kafasında değildir, ihtimal ki uzun bir tarihin birleştirdiği, bir araya getirdiği manevî şahsiyet-i milliyededir.

Hâkimiyet-i Milliye'nin yazısında milletin, tehlikelere maruz kalan varlığını korumak endişesi ve azmiyle 23 Nisan günü Ankara'da toplandığı bildirilmiştir. Devamında da böyle bir toplantıyı toplanan ya da onları seçerek Ankara'ya yollayan fertlerin mi düşündüğü, yoksa bu toplantının şunun veya bunun sevk ve davetiyle mi vuku bulduğu sorulmuştur. Soru cevapsız bırakılmamış ve akabinde verilen cevapta buna ne o, ne bu, ne de ötekinin tesiri olduğu; milletin varlığının mevzu bahis olduğu bu gibi durumlarda fertlerin üstünde ve herkese hâkim olan tarihî bir ruhun yegâne denilecek kadar etkili bir sebep olduğu bildirilmiştir. *Hâkimiyet-i Milliye*'ye göre aradaki sen ile ben, işte o milli ruha sâdece tercüman veya vâsita olmaktan başka bir şey değildir. Fert itibarıyla öyledir, fakat ortaya çıkan fiil ve hareket millî ve muazzam bir durumdur.

Hâkimiyet-i Milliye, Ankara'da içtima etmekte olan Meclis-i Kebîr-i Millî'ye [Büyük Millet Meclisi'ne] vücut veren sebeplerin bir daha uzun uzun açıklanmasına ihtiyaç göstermeyecek kadar malûm şeyler olduğunu belirtilerek yazısında şu ifadelere yer vermiştir:

İngilizler payitahtımız ve Hilafet merkezimiz olan İstanbul'a el koyarak hakkımızda tatbikini tasavvur ettikleri zalimane sulh kararlarını infaz edebilmek üzere ilk adımı atmış oldular. Bu işgal dolayısıyla İslam'ın Halifesi ve Osmanlıların Padişahı düşman elinde esaret hayatına uğramış, Hilâfet ve Saltanat merkezi bütün müesseseleri ile düşmanın zorba eline geçmiş ve bu saldırdan doğal olarak hâkimiyet-i milliyemizin tecellîgâhı [millet egemenliğinin tecelli ettiği, yansıdığı yer] olan Meclis-i Mebusan dahi kurtulamamıştır. İngiliz kuvvetleri diğer müesseselere ve dairelere olduğu gibi Meclis-i Mebusan'ımıza dahi silahlı askeri kuvvetleri ile tecavüz ederek, milletin güzîde vekillerini tutuklamışlardır. İstanbul'da her şey İngiliz yönetim ve iradesine geçmiş, namuslu gazeteciler tutuklanmış, Padişah Sarayı'ndaki muhafızlara varıncaya kadar bütün askerlerimizin silahları alınmıştır. Bu suretle resmi selamlama bile silahsız iki üç askerle yapılmış, Halife ve Padişahımız ile hükümet dairelerinin tamamı ve hatta Şeyhülislamlık dairesi İngiliz hâkimiyeti ve nüfuzu altına girmiştir.

İngiltere'nin İslam Hilafeti'ni ve Osmanlı Saltanatı'nı mahvetmek maksadıyla uygulamaya başladığı sulhun şu müthiş başlangıcı, onun diğer safahatı hakkında korkunç bir fikir vermeye kâfi gelecektir. İstanbul'un işgaliyle Anadolu başsız bir vücut hâline gelmiştir. Bunun üzerine millet, bir taraftan İstanbul'un işgaliyle kendi hâline kalan vatanın diğer kısımlarının yönetiminde birlik ve asayiş muhafaza etmek, diğer taraftan başta Hilâfet ve Saltanat merkezi olmak üzere Halife ve Padişah'ın kurtarılması ile yaşamına dair kaderinin gerektirdiği tedbirleri almak mecburiyeti ve lüzumuyla büyük bir Millet Meclisi oluşturmaya karar vermiştir. Nitekim derhal seçimlerini gerçekleştirmiştir. İşte Ankara'da içtima eden Meclis, kaderini doğrudan doğruya kendi eline almak konumunda bırakılan mültezimin muhassılasıdır ki hedeflenen hayırlı neticeye ve selamete kavuşuncaya kadar milletin her türlü işlerine el koyacak olan meşru heyet, bu Meclis'ten ibaret olacaktır anlamına gelmektedir. Bu Meclis'in ise bütün millet demek olduğunu açıklamaya lüzum yoktur.

Düşmanlarımızın belli başlı ümitleri İstanbul'da Halife ve Hakanımızı nüfuzu altına ve esaretlerine aldıktan sonra milletimizin bireylerinden paraya tapan bazı ahlaksız kimseler vasıtasıyla cahil tabakalar arasına nifak ve ihtilaf sokarak milleti birbirine vurdurmak ve kırdırmaktır. Fakat biz cahil kısmı çok olsa bile her hâlde temiz yürekli, doğru anlayışlı ve çok

mert ve hamiyetli olan milletimizin bu düşman oyununa tutulmayacağından kat'î surette eminiz.

Millet birliğini muhafaza ettiği hâlde ise düşmanın bize hiçbir zarar vermesi mümkün olmayarak bilakis milli menfaatlerimize uygun bir sulh hâsıl etmeye ve teminine muvaffak olacağımızda zerre kadar şek ve şüphe yoktur.

Büyük Millet Meclisi ile milletimiz, en büyük tehlikelerden kurtulmaya doğru yeni ve tarihî bir yöne girmiş bulunuyor. Meclis'in vazifesine koyulmada bu önemi idrak ettiği de muhakkaktır. Büyük Millet Meclisi'ne mesâ'î-i milliyesinde [Milli Mücadele'sinde] Allah'ın yardımına mazhar olmasını temenni ederiz.

Hâkimiyet-i Milliye'nin bu uzun soluklu yazısı değerlendirildiğinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışını tarihi bir olay olarak nitelendirildiği görülmektedir. Meclisi'nin açılması tarihimizde milletin yaşamak kabiliyetini ispat edici delillerin en yükseği olarak kabul edilmiştir. Endülüs'ten, Timur'dan, Yıldırım Bayezid'den örnekler verilerek yok oldu, dağıldı denilen Türk milletinin adeta küllerinden yeniden nasıl doğduğu hatırlatılmıştır. Tarihi örneklerle aktarılan tüm bu yaşananlar, Türk milletinin yaşam kabiliyetinin birer mucizesi olarak nitelendirilmiştir. İçinde bulunulan süreçte, milletin bir kez daha hayat ve ölümle sınıdığı yeni bir imtihan dönemine davet edildiği vurgulanarak, Büyük Millet Meclisi'nin işte bu imtihan devrinin açık ve fiilî bir olayı olduğu ifade edilmiştir. Milletlerin bu gibi durumlarda varlıklarını korumaya yönelik olan hareket ve iradelerinin kaynağının ferdin kafası ya da kalbi olmadığı, uzun bir tarihin birleştirdiği ve bir araya getirdiği manevî bir değer olan milli şahsiyeti olduğu belirtilmiştir. Milletin tehlikelere maruz kalan varlığını korumak endişesi ve azmiyle 23 Nisan günü Ankara'da toplandığı bildirilmiştir. Böyle bir toplantının altında yatan sebep olarak ise, milletin varlığının söz konusu olduğu bu gibi durumlarda fertlerin üstünde ve herkese hâkim olan "tarihî bir ruhun" varlığı gösterilmiştir. İslam'ın içinde bulunulan süreçte dahi hala en kuvvetli sığınacak ve ümit bağlanılacak yerinin Osmanlı İslam Saltanatı olduğu ifade edilerek, İngilizlerin İstanbul'u işgali esnasında yaptıklarına değinilmiştir. İstanbul'un işgaliyle Anadolu'nun başsız bir vücut hâline geldiği aktarılmıştır. Büyük Millet Meclisi'nin niçin oluşturulmasına karar verildiği dile getirilerek, Ankara'da toplanan Meclis'in milletin her türlü işlerine el koyacak olan meşru heyet olduğu duyurulmuştur. Meclis'in önemine dikkat çekilerek, açılan Meclis'in milletin tamamı demek olduğu vurgulanmıştır. Millete bir uyarıda daha bulunularak milletin, birliğini muhafaza ettiği sürece düşmanın kendilerine hiçbir zarar veremeyeceği hatırlatılmıştır. Büyük Millet Meclisi'nin açılmasına haklı olarak büyük önem atfedilmiş ve Meclis'in açılmasıyla milletin en büyük tehlikelerden kurtulmaya doğru yeni ve tarihî bir yöne girmiş olduğu müjdelenmiştir.

Hâkimiyet-i Milliye'nin Sütunlarından Büyük Millet Meclisi'nin Millete Hitabı

Türkiye Büyük Millet Meclisi çalışmalarına başladıktan birkaç gün sonra *Hâkimiyet-i Milliye*, "Büyük Millet Meclisi Emriyle Reis Mustafa Kemal" imzasıyla bir beyanname yayımlamıştır. "*Büyük Millet Meclisi'nin Memlekete Beyannamesi*"⁵ başlıklı bildiri, aslında Meclis'in millete bir açıklamasından oluşmuştur.

Büyük Millet Meclisi'nin beyannamesinde ilk olarak Anadolu'nun her köşesinden gelen milletin vekillerinin teşkil ettiği Büyük Millet Meclisi'nin, olanı biteni dinleyip anladıktan sonra millete

⁵ "Büyük Millet Meclisi'nin Memlekete Beyannamesi", *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Nisan 1920, s. 1.

hakikati söylemeye lüzum gördüğü bildirilmiştir. Akabinde ise İngilizler tarafından satın alınan ve milleti birbirine düşürmek maksadını güden bazı hainlerin, milleti elde etmek için türlü türlü yalanlar söyledikleri dile getirilmiştir. Bildiride, millete önemli bir uyarıda bulunulmuş ve İzmir vilayetinin, Antalya'nın, Adana'nın, Antep, Maraş ve Urfa havalisinin düşmanlar tarafından işgali üzerine buralarda silahına sarılan millettâş ve dindaşlarını, yine millete yok ettirmek için bu hainlerin Padişah ve Halife'ye isyan sözünü ortaya attıkları ifade edilmiştir. Millet Meclisi'nin Halife ve Padişah'ı düşman baskısından kurtarmak, Anadolu'nun parça parça şunun bunun elinde kalmasına mani olmak, payitahtını yine Anavatan'a bağlamak için çalıştığı vurgulanmıştır. Büyük Millet Meclisi'nin beyannamesinde Padişah'a, Halife'ye isyan sözünün bir yalandan ibaret olduğu vurgulanmış, milletin vekilleri olarak Cenâb-ı Hakk ve Resûl-i Ekrem'i adına buna yemin edildiği dile getirilmiştir. Bu yalandan maksadın ise vatanı müdafaa eden kuvvetleri, aldatılan Müslümanların elleriyle mahvetmek, memleketi sahipsiz ve müdafaasız bırakarak elde etmek olduğu belirtilmiştir. Bildiride, millete bir başka uyarıda da bulunularak "Hindin, Mısır'ın başına gelen halden mübarek vatanımızı kurtarmak için İngiliz casuslarının sizi aldatmak üzere uydurdukları yalana inanmayın!" çağrısı yapılmıştır. Aynı bildiride İzmir'ini, Adana'sını, Urfa ve Maraş'ını, kısacası vatanın düşman istilasına uğramış kısımlarını müdafaa edenleri, din ve milletlerinin şerefi için kan döken kardeşlerini arkadan yine millete vurdurmak isteyen alçakların olduğu ifade edilerek, bu alçakların dinlenmemesi çağrısı yapılmış ve Millet Meclisi'nin kararı üzerine onları cezalandıracak olanlara yardım edilmesi istenmiştir. Yeter ki din son yurdunu kaybetmesin, yeter ki milletimiz köle olmasın uyarısında bulunulmuştur. Büyük Millet Meclisi'nin millete hitaben kaleme aldığı bildirin son kısmında millet olarak birlik oldukça, düşmanın üzerlerine gelemeyeceğini resmen ilan ettiği hatırlatılmış ve onun candan özlediğinin milletin arasına nifak ve ayrılık sokmak olduğuna dikkat çekilmiştir. Meclis'in beyannamesi Allah'ın laneti düşmana yardım eden hainlerin üzerine olsun, Allah'ın rahmet ve yardımını Halife Padişahımızı, millet ve vatanı kurtarmak için çalışanların üzerinden eksik olmasın duasıyla son bulmuştur.

Büyük Millet Meclisi'nin memlekete yönelik beyannamesine bakıldığında ağırlıklı olarak millete uyarılarda bulunulduğu görülmektedir. Bildiride İngilizlerce satın alınan ve milleti birbirine düşürme gayesi güden hainlere dikkat çekilmiş ve İngiliz casusların kendilerini aldatmasına fırsat vermemesi istenmiştir. Ayrıca işgal altındaki topraklarını kurtarmak için silaha sarılan kardeşlerini, onlara arkadan vurdurtmak isteyenler olduğu hatırlatılarak bu tuzağa düşmemeleri istenmiştir. Padişah'a ve Halife'ye isyan sözünün bir yalandan ibaret olduğu, yemin edilerek yalanlanmıştır. Bildiride Meclis'in çalışmalarına da yer verilmiş ve Millet Meclisi'nin Halife ve Padişah'ı düşman baskısından kurtarmak, Anadolu'nun parça parça edilerek düşmanların eline bırakılmasına engel olmak ve payitahtı yine Anavatan'a bağlamak için çalıştığı bildirilmiştir. Millete, Meclis'in çağrılarına kulak vermesi tavsiye edilmiş ve "Yeter ki din son yurdunu kaybetmesin, yeter ki milletimiz köle olmasın" uyarısında bulunulmuştur. Düşmanın en çok istediğinin milletin arasına nifak sokmak olduğu hatırlatılarak, bir kez daha millet olarak "birlik olunması çağrısı yapılmış ve birlik olunması halinde düşmanın kendilerine zarar veremeyeceği hatırlatılmıştır. Bildiri, Milli Mücadele konusunda Meclis'in milletten beklentilerini dile getirmesi açısından önem arz etmektedir. Bu bildiri aslında Milli Mücadele'ye katkıları konusunda milletin neler yapması gerektiğini açıkça ortaya koyarak adeta kendilerine bir yol haritası çizmiştir.

Hâkimiyet-i Milliye'nin Satırlarından Büyük Millet Meclisi'nin Padişah'a Arzı

Hâkimiyet-i Milliye, “Büyük Millet Meclisi Emriyle Mustafa Kemal” imzasıyla Büyük Millet Meclisi tarafından Padişah'a hitaben yazılan bir metni sayfalarına taşıyarak okuyucularıyla paylaşmıştır. “*Zişân-ı Halifemiz Efendimize Milletın Sadâkati - Büyük Millet Meclisi'nden Atebe-i Seniyye'ye Takdim Kılınan Arıza*”⁶ başlığıyla kaleme alınan 27 Nisan tarihli metin, “*Halife ve Hakan-ı Akdesimiz Efendimiz*”, Halife ve en kutsal Hakanımız Efendimiz, hitabıyla başlamıştır.

Meclis'in Padişah'a arzından oluşan metinde ilk olarak, İstanbul'un işgali ve bunu takip eden felaketler üzerine durumu araştırmak ve Osmanlı İmparatorluğu'nun haklarıyla, milletimizin istiklalini müdafaa ve temin etmek maksadıyla bu defa Ankara'da Büyük Millet Meclisi halinde toplandığı ifade edilmiştir. Metnin devamında Anadolu'nun düşman istilâsı altında olmayan her köşesinden gelen ve millet tarafından yetkilendirilen mebusların oy birliğiyle kabul ettikleri bir karar ile Padişah'ın yüce kapısına bazı hakikatleri arz etmeyi, kendilerine bir bağlılık ve sadakat borcu bildikleri dile getirilmiştir. “Padişahımız”, hitabıyla devam eden metinde, Padişah'ın da yüksek bilgisi dâhilinde olduğu vurgulanarak kutsal Saltanat Hanedanı'nın mübarek ve yüce atası olan Sultan Osman'ın milli tarihimizin mes'ûd ve metîn bir gecesinde hâtırası nesillerden nesillere aktarılan bir rüya gördüğü hatırlatılmıştır. O rüyanın üç kıta üstüne gölgesi sallanan ve altına yüz milyonluk bir âlemi barındıran mukaddes ağacının artık bütün dalların kesilmiş olduğu ve ortada yalnız muazzam bir gövdenin kaldığı belirtilmiştir. Metinde, o gövdenin Anadolu olduğu ve onun köklerinin de çok derin gitmek üzere milletın kalplerinin içinde olduğu bildirilmiştir. Metnin devamında çok cömert olan ecdadımızın Rumeli'de kendi başına cihan kıtalarını fethederken ve genişlerken, ordularını bu Anadolu topraklarından davet ettiği ve uzak memleketlerin büyük ana hatlarını, askerî yollarını muhafaza ettirmek üzere yine Anadolu'dan celp ettiği ahaliyi en önemli noktalara yerleştirdiği dile getirilmiştir. Bu halk kitlelerinin Bosna Hersek ve Mora içlerine kadar yayıldığı, Basra Körfezi'ne kadar indirildiği, ayrıca Suriye ve Filistin yollarında yan yana yerleştirildiği hatırlatılmıştır.

Bir kez daha “Padişahımız” şeklinde hitap edilen arz metninde, Osmanlı İmparatorluğu'nun şeref ve bekası için Anadolu halkının asırlardan beri baba ocaklarından çok uzak harp yerlerinde ömrünü tüketmeyi kendilerine en kutsal bir borç bildiği ifade edilmiştir. Anadolu'nun boşaldığı ve Anadolu'nun viran olduğu dile getirilen metinde, fakat iklimlerden iklimlere uzanan Hakanlığımızın büyüklüğü ve kudreti için Anadolu'nun her zahmeti, her felaketi cana minnet bildiği belirtilmiştir. Büyük Millet Meclisi'nin arz metninde Osmanlı İmparatorluğu'nun eski sınırları hatırlatılarak, bu topraklarda şehit düşen Anadolu evlatlarına gönderme yapılmıştır. Macaristan içerilerinden Yemen çöllerine, Kafkas eteklerinden Basra yalılarına kadar kuşak kuşak uzayıp giden o toprağın şehitlerle kuşatılmış olduğu dile getirilmiş ve o şehitleri her yerden daha fazla olarak içinde bulunulan süreçte, şimdi, hürriyet ve istiklâli için yeni bir halk savaşı yapan bu eski Anadolu'nun verdiği vurgulanmıştır.

Büyük Millet Meclisi'nin metninde bir kez daha Padişah'a seslenilmiştir. “Şevketli Padişahımız!” hitabı sonrasında İslam dünyasının durumuna gönderme yapılarak, İslam'ın her

⁶ “Zişân-ı Halifemiz Efendimize Milletın Sadâkati-Büyük Millet Meclisi'nden Atebe-i Seniyye'ye Takdim Kılınan Arıza”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Mayıs 1920, s. 1.

tarafıta hezimate uğramış olan bayraklarının gelip Anadolu'nun ufuklarında toplandığı, kendine en son sığınacak yer ve kurtuluğu onun semasında aradığı ifade edilmiştir. Ayrıca İzmir'in işgaline de değinilerek, İzmir istilâsı üzerine Osmanlı ülkesinin en mamur ve en mes'ûd bir kısmının ateşle, yağma ve savaşıla baştanbaşı harap olduğu ve bunun Padişah tarafından da bilindiği hatırlatılmıştır. Metnin devamında hiçbir hakka dayanmayan ve Padişah'ın milletini son yurdunda esarete uğratmayı arzu edenlerin, bu vahşî akın üzerine Padişah'ın mübarek kalbinde acı tesirlere sebep olduğu ve Padişah'ın hissettiği bu acı tesirleri cihan gazetelerine bizzat tevdi ettiği dile getirilmiştir. Metinde, ülkedeki düşman işgallerine de değinilerek İzmir'in işgalini Adana felaketinin, Maraş ve Antep vuruşmalarının takip ettiği, tüm bunları felâketlerin en büyüğü olmak üzere İstanbul'un işgali izlediği ifade edilmiştir.

Büyük Millet Meclisi'nin metninde Padişah'a hitaben, suyundan yetiştiginiz millet binlerce seneden beri cihanın en muhteşem tahtlarına sultanlar yetiştirmiş ve hür yaşamış olan bir millet sıfatıyla bu hal karşısında ne yapabilirdi? sorusu yöneltilmiştir. Akabinde ise Padişah'ın elim bir harp neticesinde ordularını kullanmaktan men edilmiş ve mahrum bırakılmış gören milletin, kendi kendine silaha sarıldığı ve nerede anavatanı saldırıya uğramışsa oraya dini ve millî namusunu kurtarmak için koştuğu vurgulanmıştır.

Arz metninde bir kez daha "Padişahımız" şeklinde hitap edildikten sonra İslam dünyasından tarihe geçen mücadele örneklerine de yer verilmiştir. Nitekim bu bağlamda Kafkasya'nın İslam kahramanlarının babalarının ocaklarını kendilerinden yüz kat daha güçlü bir düşmana karşı otuz sene kadın erkek müdafaa ettikleri hatırlatılmıştır. Durumuna acınılarak "zavallı" olarak nitelenen Fas'ın ise on senedir Fransız işgalini tanımadığı ve silâhını teslim etmediği, Trablus'un ise bir avuç kahramanıyla aynı mücadele içinde olduğu belirtilmiştir. Metinde bugün İslam âleminin her köşesinin silahtan tamamıyla mahrum bir hâlde olduğuna dikkat çekilerek tarihe göndermeler yapılmıştır. Bu bağlamda Padişah'a hatırlatmalar yapılarak milletin zulüm ve hıyanet boyunduruğunu atmak için ayaklanırken ve isyan ederken Abbâsî ve Fatîmî hilâfetlerinden, Selçuk Türklerinden beri hemen hemen bin yüz seneyi aşan bir zamandır istiklâl, hürriyet ve din için gaza etmekte olduğu vurgulanmıştır. Akabinde ise Padişah'a hitaben gazâ eden büyük milletiniz, Asya'nın ve İslam'ın alemdarı diye cihanşümul bir şöhreti olan milletiniz, kurtuluşunu canına susamış düşmanlarının merhametinden bekler mi? sorusu yönelmiştir.

Büyük Millet Meclisi'nin metninin devamında Milli Müdafaa'yı, yüce Padişah'a ve mübarek makamlarına karşı bir isyan suretinde göstermek ve halkı aldatmak için aralıksız çalışan hainler olduğuna dikkat çekilmiştir. Onların milleti bir birine kırdırmak ve düşman işgaline yolu açık bırakmak istedikleri dile getirilen metinde, hâlbuki vuranın da vurulanın da hep Padişah'ın mahiyeti olduğu ve hepsinin de aynı derece Padişah'ın evlatları olduğu ifade edilmiştir.

Büyük Millet Meclisi'nin arz metninde Milli Mücadele'nin gerekçelerine de yer verildiği görülmüştür. Buna göre düşmanların bayrakları, baba ocakları üstünden çekilinceye kadar Milli Müdafaa terk edilmeyecektir. Ayrıca her biri büyük Hakan'ın İlâhi ve dini aşkının gösterişli ve heybetli birer delili olan İstanbul mabedleri etrafında düşman askerleri gezdikçe ve öz vatan toprakları üstünden düşman adamların ayakları çekilmedikçe bu savaş devam ettirilecektir ve bu bir mecburiyettir. Arz metninde Cenâb-ı Hakk'ın, analarının yurdunu koruyan Halife ve Hakan'ın şeref ve istiklâli için uğraşan Padişah evlatlarıyla beraber olduğu bildirilmiştir. Meclis'in arz metninde ayrıca kendi hükümetlerinin idaresi altında bedbaht ve fakir yaşamının, yabancı esaretinde nail olunacak huzur ve saadete bin kere tercih edilir olduğu ifadelerine de yer

verilmiştir.

Büyük Millet Meclisi'nin Padişah'a hitaben kaleme aldığı arz metninin "Padişahımız!" hitabıyla başlayan son paragrafında ise kalplerinin sadakat hissi ve aşırı bağlılıkla dolu olduğu ve kendilerinin Padişah'ın tahtının etrafında her zamandan daha sıkı bir bağ ile toplanmış buldukları ifade edilmiştir. Metin, toplantısının ilk sözüyle Halife ve Padişahına sadâkatini teyit eden Büyük Millet Meclisi'nin son sözünün de yine bundan ibaret olacağı ve bunu Padişah'ın yüce kapısına en büyük saygı ve huşû ile arz eder ifadeleriyle son bulmuştur.

Büyük Millet Meclisi tarafından Padişah ve Halife'ye arz şeklinde hazırlanan ve "Büyük Millet Meclisi Emriyle Mustafa Kemal" imzasıyla *Hâkimiyet-i Milliye*'de yayımlanan metinde birçok konuya değinildiği görülmektedir. Bu bağlamda Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin niçin toplandığı gerekçeleriyle arz edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun hakları ile milletin istiklalini müdafaa ve temin etmek bu gerekçeler olarak gösterilmiştir. Mebuslar, durumu Padişah'a arz etmeyi kendilerine bir borç olarak görmüşlerdir. Sultan Osman'ın rüyasına atf yapılarak, rüyadaki o ağacın bütün dallarının kesildiği ve yalnızca muazzam gövdesinin kaldığı dile getirilmiştir. Ağacın gövdesinin Anadolu olduğu, köklerinin de milletin kalbine gittiği vurgulanmıştır. Anadolu'nun insan kaynağı olarak imparatorluğun ulaştığı tüm topraklara insan sevk ettiği hatırlatılmış, Osmanlı topraklarının birçok yerinde Anadolu'dan giden evlatların şehit oldukları ifade edilmiştir. Anadolu'nun boşaldığı, viran olduğu, ama Padişah'ın Hakanlığının büyüklüğü ve kudreti için Anadolu'nun her zahmeti, her felaketi cana minnet bildiği belirtilmiştir. Kadim Anadolu'nun hürriyet ve istiklâli için içinde buldukları süreçte yeni bir halk savaşı yaptığına dikkat çekilmiştir. İslam dünyasının durumu hatırlatılmış ve İslam'ın her tarafta hezimete uğramış bayraklarının Anadolu'nun ufuklarında toplandığı, kendine en son sığınacak yer ve kurtuluşu onun semasında aradığı belirtilmiştir. İzmir'in işgaline ve diğer illerdeki işgallere değinilmiş, bunlardan İstanbul'un işgalinin en büyük felaket olduğu bildirilmiştir.

Binlerce yıldır hür yaşamış milletten, bu hal karşısında mücadeleden başka bir şey beklenemeyeceği vurgulanmıştır. Bundan dolayı da milletin kendi kendine silaha sarıldığı ve nerede anavatanı saldırıya uğramışsa oraya dini ve millî namusunu kurtarmak için koştuğu aktarılmıştır. Metinde İslam dünyasından tarihe geçen mücadele örneklerine de yer verilmiş, içinde bulunulan süreçte İslam âleminin her köşesinin silahtan tamamıyla mahrum bir hâlde olduğu hatırlatılmıştır. Padişah'a hitaben Asya'nın ve İslam'ın alemdarı diye cihanşümul bir şöhreti olan milletin, kurtuluşunu canına susamış düşmanlarının merhametinden bekler mi sorusu yöneltilmiştir. Bu aslında Milli Mücadele'nin gerekçesini özetleyen cümlelerden birisi olmuştur. Arz metninde vuranın da vurulanın da hep Padişah'ın mahiyeti olduğu ve hepsinin de aynı derece Padişah'ın evlatları olduğu dile getirilmiştir. Ayrıca Milli Müdafaa'yı Padişah'a ve makamlarına yönelik bir isyan şeklinde göstermek ve halkı aldatmak isteyenlerin olduğu hatırlatılmıştır. Büyük Millet Meclisi'nin arz metninde Milli Mücadele'nin gerekçelerine ayrıntılarıyla da yer verilmiştir. Nitekim düşmanların bayrakları baba ocakları üstünden çekilinceye kadar Milli Müdafaa'nın terk edilmeyeceği bildirilmiştir. Ayrıca İstanbul mabedleri etrafında düşman askerleri gezdikçe ve öz vatan toprakları üstünden düşman ayakları çekilmedikçe bu savaşın devam ettirileceği vurgulanmıştır. Kısacası işgal güçleri ülkeyi terk edene kadar Milli Mücadele'nin devam edeceği duyurulmuştur. Büyük Millet Meclisi'nin metninde, kendi hükümetlerinin idaresi altında bedbaht ve fakir yaşımanın, yabancı esaretinde

nail olunacak huzur ve saadete bin kere tercih edilir olduğu dile getirilerek, yabancı esaretinin hiçbir şekilde kabul edilemeyeceği ilan edilmiştir. Metinde mebuslar olarak kalplerinin Padişah'a sadakat hissi ve aşırı bağlılıkla dolu olduğunun ve kendilerinin Padişah'ın tahtının etrafında her zamankinden daha sıkı bir bağ ile toplanmış bulduklarının ifade edilmesi, mebusların Halife ve Padişah'a sadakatlerini ilk ağızdan kamuoyuna duyurmaları açısından önem arz etmektedir.

Sonuç

Milli Mücadele'nin sesi *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin çalışmamızla ilgili nüshaları incelendiğinde, Milli Mücadele süresince alınan kararları ve yapılan faaliyetleri halka duyurmak, içte ve dışta kamuoyu oluşturmak konusunda daha yayımlandığı ilk günden itibaren önemli görevler üstlendiği görülmüştür. Nitekim Milli Mücadele'nin lideri Mustafa Kemal Atatürk'ün kaleme aldığı tamim, beyanname, tebliğ, vb. yazılar başta olmak üzere Milli Mücadele'ye dair her türlü haber, bilgi, yorum, ilan, vd. sayfalarına taşıyarak halka ulaştırılmasında önemli rol oynamıştır. *Hâkimiyet-i Milliye*; Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, Milli Mücadele'nin lideri Mustafa Kemal Atatürk'ün ve yürütülmekte olan Milli Mücadele'nin sesi, Anadolu halkının da gözü kulağı olmuştur. Milli Mücadele sürecince mücadelenin kalbinin attığı Türkiye Büyük Millet Meclisi ile millet arasında adeta bir köprü vazifesi görmüştür. Millet; Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışını, Milli Mücadele'nin gerekçelerini, Meclis'in çalışmalarını ve Milli Mücadele'de kendisinden beklenenleri hep onun sayfalarından öğrenmiştir. *Hâkimiyet-i Milliye*, Milli Mücadele döneminde kısıtlı imkânlarına rağmen halkın aydınlatılmasında, bilgilendirilmesinde ve bilinçlendirilmesinde, böylece kamuoyu oluşturulmasında çok önemli katkılar sağlamış ve tarihteki haklı yerini de almıştır.

Kaynakça

- Armaoğlu, F. (1998). İngiliz belgelerinde İstanbul'un işgali (16 Mart 1920), *Bellekten*, LXII(234), 467-494.
- Aslan, Y. (2000). I. dönem TBMM'de "İcra vekilleri heyeti riyaseti (hükümet başkanlığı)"nın statüsü ve "TBMM Reisi"nin icra ile ilgili yetki ve sorumluluğu, *Atatürk Üniversitesi Atatürk Dergisi*, 3(1), 61-66.
- Atatürk, K. (2003). *Nutuk (1919-1927)*, (Z. Korkmaz, Bugünkü Dille Haz.), Ankara: AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi.
- Büyük Millet Meclisi Bugün Açılıyor - Heyet-i Temsiliye'nin Tamimi. (1920). *Hâkimiyet-i Milliye* (23 Nisan 1920, 24, 3).
- Büyük Millet Meclisi. (1920). *Hâkimiyet-i Milliye* (28 Nisan 1920, 25, 1).
- Büyük Millet Meclisi'nin Memlekete Beyanname. (1920). *Hâkimiyet-i Milliye* (28 Nisan 1920, 25, 1).
- Coşar, Ö. S. (1964). *Milli Mücadele Basını*, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti.
- Erdem, Ş. C. (2005). İtilâf Devletleri'nin İstanbul'u resmen işgali ve faaliyetleri, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XXI, 677-693.

- Güneş, İ. (2012). Türkiye Büyük Millet Meclisi, *İslam ansiklopedisi*, (Cilt 41), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 593-596.
- Köse, İ. (2002). Atatürk'ün Ankara'ya gelişi ve TBMM'nin açılışı, *Türkler*, (Cilt 16), Ankara: Yeni Türkiye, 33-48.
- Küçük, M. (2002). Birinci TBMM'nin açılışı ve anlamı, *Türkler*, (Cilt 16), Ankara: Yeni Türkiye, 8-32.
- Önder, M. (1991). Milli Mücadele'nin gazetesi Hâkimiyet-i Milliye nasıl çıkarıldı?, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 7(20), 285-302.
- Özkaya, Y. (1989). *Milli Mücadele'de Atatürk ve basın (1919-1921)*, Ankara: AKDYYK Atatürk Araştırma Merkezi.
- Özkaya, Y. (1997). Hâkimiyet-i Milliye, *İslam ansiklopedisi*, (Cilt 15), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 201-202.
- Öztoprak, İ. (1981). *Kurtuluş Savaşında Türk basını (Mayıs 1919-Temmuz 1921)*, Ankara: Türkiye İş Bankası.
- Tarihi Bir Vakıa: Büyük Millet Meclisi. (1920). *Hâkimiyet-i Milliye* (23 Nisan 1920, 24, 1).
- Tunaya, T. Z. (1958). Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin kuruluşu ve siyasi karakteri, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 23(3-4), 227-247.
- Türkmen, Z. (2002). İstanbul'un işgali ve işgal dönemindeki uygulamalar (13 Kasım 1918-16 Mart 1920), *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XVIII(53), 319-372.
- Yeşilbursa, B. K. (2000). 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılması ve Türkiye'de Milli Egemenlik ilkesinin gerçekleştirilmesi, *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, 8(2), 159-170.
- Zîşân-ı Halifemiz Efendimize Milletın Sadâkati-Büyük Millet Meclisi'nden Atebe-i Seniyye'ye Takdim Kılınan Arıza. (1920). *Hâkimiyet-i Milliye* (1 Mayıs 1920, 26, 1).